бібліотеки, інтерактивні історичні ресурси та цифрова гуманітаристика, тоді як у фізичному вихованні основна увага приділяється використанню цифрових платформ, мобільних застосунків, систем моніторингу фізичної активності та персоналізації навчального процесу.

Література:

1. Кабінет Міністрів України. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. Київ, 2022. 71 с.
2. Міністерство цифрової трансформації України. Концепція розвитку цифрових компетентностей : розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 167-р. Київ, 2021.
3. UNESCO. Recommendation on Open Science. Paris : UNESCO Publishing, 2021. 39 p.
4. European Commission. Digital Education Action Plan 2021–2027. Brussels : European Commission, 2021.
5. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris : UNESCO Publishing, 2023.
6. OECD. Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem. Paris : OECD Publishing, 2023.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-667-9-8

СПАДЩИНА «ПОКУТСЬКОЇ ТРІЙЦІ» ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ, МУЗЕЙНІ ПРАКТИКИ ТА ВЗАЄМОДІЯ НАУКИ, ОСВІТИ Й МІСЦЕВИХ СПІЛЬНОТ

Гуйванюк М. Р.
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Історико-культурна спадщина є одним із чинників формування локальної ідентичності та суспільної згуртованості. В умовах децентралізації в Україні питання перетворення регіонального історичного досвіду на ресурс розвитку територіальних громад набуло не лише академічного, а й практичного управлінського значення: культурна спадщина дедалі частіше постає не як пасивний об'єкт охорони, а як актив, здатний робити прямий і дотичний внесок у соціальний та економічний розвиток території.

Показовим прикладом такого потенціалу є спадщина Василя Стефаника, Марка Черемшини та Леся Мартовича, яких у літературній традиції об'єднують поняттям «Покутська трійця».

Сучасна історіографія дедалі більше відходить від сприйняття цих постатей винятково в межах літературного канону. Дослідження А. Королька та Ю. Яковлєва показує участь представників «покутської трійці» в діяльності Української радикальної партії в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. і наголошує на потребі розглядати їх як активних учасників українського національного руху, а не лише як письменників [1].

Формування пам'яті про «Покутську трійцю»: від комунікативної до культурної форми. Стефаник, Черемшина і Мартович належали до покоління української інтелігенції Галичини, для якого літературна діяльність поєднувалася з громадською й політичною активністю; особливо виразно це проявилося в їхньому зв'язку з радикальним рухом [1]. Тому пам'ять про них формувалася не лише навколо художніх текстів, а й навколо образу представників національного руху – і згодом могла спиратися не тільки на літературний канон, а й на ширший історичний наратив про розвиток українського суспільства регіону.

Важливим є локальний вимір цієї пам'яті: с. Русів невіддільний від імені Василя Стефаника, м. Снятин – від Марка Черемшини, с. Торговиця – від Леся Мартовича. Біографічна географія письменників поступово перетворилася на географію культурної пам'яті – типовий, за П. Нора, процес заміщення живого середовища пам'яті її символічними «місцями» [18].

Показово, що всі три музеї виникли ще за життя або в перші десятиліття після смерті людей, які особисто знали письменників, – тобто в межах горизонту комунікативної пам'яті, за термінологією Я. Ассманна [23]: музей у Русові відкрито 18 травня 1941 р., і його першим директором став син письменника Кирило Стефаник; музей у Снятині відкрито 17 липня 1949 р. з ініціативи дружини письменника Наталії Семанюк, яка очолювала його 25 років; музей у Торговиці засновано 12 лютого 1966 р. за ініціативи місцевого краєзнавця Василя Липчука. У кожному випадку йдеться про момент, коли усна, родинна пам'ять ще не втратила безпосередніх носіїв, але вже фіксувалася в інституційній формі – будівлі, штатній посаді директора, офіційному рішенні органу влади. Це і є, за Ассманном, ключовий момент переходу від комунікативної до культурної пам'яті: не заміна одного типу пам'яті іншим, а їх тимчасове співіснування в межах однієї інституції.

Після встановлення радянської влади в Західній Україні спадщина письменників була включена до офіційного канону української

літератури. Процес мав суперечливий, характер: з одного боку, він забезпечив масштабне видання творів і розвиток музейної мережі; з іншого – супроводжувався ідеологічною селекцією змісту спадщини, про що свідчить простежена О. Ясем зміна інтерпретацій постаті Стефаника в різні періоди та використання його творів у політичних концептуалізаціях [4].

Після 1991 р. та сама матеріальна інфраструктура пам'яті (будівлі музеїв, фонди, кадри) отримала можливість наповнюватися новим змістом, а коло суб'єктів формування пам'яті розширилося за рахунок органів місцевого самоврядування, університетів, шкіл і громадських організацій.

Музеї як «місця пам'яті»: три моделі інституціоналізації. Літературно-меморіальний музей Василя Стефаника у с. Русові відкрито 18 травня 1941 р. у будинку, який письменник спорудив 1910 р. і в якому прожив останні 26 років життя. Меморіальна цінність Русова формується через поєднання біографічного місця, автентичного матеріального середовища й інституційної пам'яті – тобто музей тут функціонує не як довільно обраний символ, а як топографічно точне «місце пам'яті». Музей не залишився лише меморіальним закладом: у 1991 р., до 120-річчя письменника, відкрито літературну частину експозиції, а в 2021 р., до 150-річчя, музей був включений до програми наукових і культурно-освітніх заходів, зокрема міжнародної конференції «Василь Стефаник в українському та світовому соціокультурному просторі». Це підтверджує тезу про поступову зміну функції музею: від консервації пам'яті – до її активного відтворення для нових поколінь відвідувачів.

Музей Марка Черемшини у м. Снятині відкрито 17 липня 1949 р.; засновницею й директоркою музею упродовж 25 років була дружина письменника Наталія Семанюк. Ця обставина принципово важлива для розуміння механізмів формування локальної пам'яті: на початковому етапі музей значною мірою постав на основі особистої, родинної пам'яті, а не державного адміністративного рішення. Першу експозицію музею ілюстрували відомі українські художники – І. Їжакевич, В. Касіян, О. Кульчицька, Ф. Манайло, що свідчить про раннє залучення професійного мистецького середовища до формування образу письменника. Сучасна наукова співробітниця музею Іванна Стеф'юк продовжує традицію поєднання музейної роботи з науковим дослідженням спадщини Черемшини.

Літературно-меморіальний музей Леся Мартовича в Торговиці засновано 12 лютого 1966 р. рішенням Торговицької сільської ради – спершу у двох кімнатах сільського адміністративного будинку, на громадських засадах, за ініціативи місцевого краєзнавця Василя Липчука, який зібрав матеріали про письменника і став першим

(громадським) керівником музею. До 100-річчя від дня народження Мартовича, у 1971 р., за кошти місцевого колгоспу спорудили нову будівлю музею; експозиція розміщена у п'яти залах і охоплює життя, творчість і громадську діяльність письменника, а також історію вшанування його пам'яті. У музеї експонується горельєф «Покутська трійця», що зображує Мартовича, Стефаника й Черемшину як культурну спільноту, –важливе свідчення того, що образ трьох письменників як єдиного феномену має не лише сучасне дослідницьке, а й власне музейне походження, зафіксоване вже в радянський період.

Історія музею Мартовича є показовим прикладом громади як активного суб'єкта визначення й збереження власної спадщини.

У всіх трьох випадках спостерігається спільна закономірність: персональна пам'ять поступово перетворювалася на суспільну інституцію, яка забезпечила передачу цієї пам'яті за межі одного покоління. Відмінність Торговиці полягає в тому, що Лесь Мартович помер 1916 р., за півстоліття до заснування музею, тобто інституціоналізація тут спиралася вже не на пряму родинну, а на реконструйовану, опосередковану пам'ять місцевого краєзнавця, – цей нюанс важливий методологічно, оскільки показує, що навіть у межах одного культурного феномену механізми переходу від комунікативної до культурної пам'яті можуть суттєво відрізнятися.

Для сучасних територіальних громад це означає, що музейна інфраструктура вже сформована, а завдання полягає не стільки у створенні нових меморіальних об'єктів, скільки у включенні наявних інституцій до ширших мереж науки, освіти й громадської активності – як це демонструє практика тематичних екскурсій музеями «Покутської трійці», організованих Прикарпатським національним університетом.

Премії імені письменників як механізм ресурсної конверсії пам'яті. На відміну від музею, який передусім консервує «місце пам'яті», премія переносить символічний капітал імені письменника в сучасність і, одночасно активує щонайменше три виміри ресурсу: когнітивний (визнання нового наукового чи літературного знання), культурно-політичний (підтвердження локальної ідентичності) та – потенційно – економічний (публічність, що сприяє культурному туризму).

Обласна премія імені Василя Стефаника в галузі літератури, мистецтва, архітектури й журналістики затверджена розпорядженням Івано-Франківської обласної державної адміністрації від 09.09.2022 № 315. Показово, що серед номінацій передбачено окрему категорію творів, які популяризують творчість самого В. Стефаника, у тому числі авторства письменників з-поза меж області.

Літературно-мистецька премія імені Марка Черемшини заснована 12 липня 1999 р. Снятинською районною державною адміністрацією та районною радою до 125-річчя від дня народження письменника і присуджується щороку до дня його народження – 13 липня Її склад номінацій виходить далеко за межі літературної відзнаки.

Іншу модель демонструє Всеукраїнський літературний конкурс імені Леся Мартовича – відкрита некомерційна культурна ініціатива, заснована письменницею й журналісткою Галиною Фесюк 2013 р.

На відміну від музею в Торговиці, який локалізує пам'ять про Мартовича в конкретній громаді, всеукраїнський конкурс, навпаки, поширює його ім'я далеко за межі Покуття – це приклад того, що ресурс пам'яті не обов'язково прив'язаний географічно до місця походження постаті: символічний капітал імені може циркулювати окремо від матеріального «місця пам'яті».

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що спадщина Василя Стефаника, Марка Черемшини та Леся Мартовича має значний потенціал для використання в розвитку сучасних територіальних громад, який не зводиться до культурного туризму чи традиційної меморіалізації, а охоплює когнітивний, культурно-політичний та (потенційно) економічний виміри ресурсу.

Сучасний етап вимагає переходу від збереження спадщини до її активного суспільного використання через зміцнення взаємодії між університетами, музеями, школами, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями.

Література:

1. Королько А., Яковлєв Ю. Участь «Покутської трійці» в діяльності УРП у Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини.* 2014. Вип. 684–685. С. 36–52.

2. Ясь О. В. Василь Стефаник у світлі історіографічної та культурної рецепції (До 150-річчя від дня народження). *Вісник Національної академії наук України.* 2021. № 5. С. 3–11. DOI: https://doi.org/10.15407/visn2021.05.003.

3. Nora P. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations.* 1989. Vol. 26. P. 7–24. DOI: https://doi.org/10.2307/2928520.

4. Assmann J. Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination. Cambridge : Cambridge University Press, 2011.